

جرائم علیه امنیت ملی در فضای سایبر با ارائه راهکارهای پیشگیرانه

تألیف:

علیرضا شیوافرد

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی)

دکتر محمد حسین جعفری

(استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی یزد)

پاییز ۱۳۹۶

سرشناسنامه	:	شیوافرد، علیرضا، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدید آور	:	جرایم علیه امنیت ملی در فضای سایبری با ارائه‌ی راهکارهای پیشگیرانه/نویسنده علیرضا شیوافرد، محمد حسین جعفری
مشخصات ناشر	:	یزد: آرتاکاوا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۰۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۶۶۷۷-۹۷-۲: ریال ۹۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
موضوع	:	جرایم کامپیوتری
موضوع	:	Computer crimes
موضوع	:	جرایم کامپیوتری-ایران-پی جویی
موضوع	:	Computer crimes - Investigation - Iran
موضوع	:	جرایم کامپیوتری - قوانین و مقررات - ایران
موضوع	:	Computer crimes - Low and legislation - Iran
موضوع	:	امنیت ملی - قوانین و مقررات - ایران
موضوع	:	National security - Low and legislation - Iran
شناسه افزوده	:	جعفری، محمد حسین، ۱۳۴۹-
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۶ ج ۱ ش ۶۷۷۳ HV
رده‌بندی دیویی	:	۳۶۴.۶۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۹۱۱۸۴۰
شماره ثبت کتاب	:	۴۵۵-۹۶

جرایم علیه امنیت ملی در فضای سایبر با ارائه راهکارهای پیشگیرانه

■ تهیه و تدوین: علیرضا شیوافرد، محمد حسین جعفری

■ ناشر: آرتاکاوا

■ ناظر چاپ: حمید صادقی

■ نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

■ شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

■ قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۷۷-۹۷-۲

فصل اول: مفاهیم و مبانی نظری ۱۳

مبحث اول: مفهوم شناسی	۱۵
گفتار اول: مفهوم و ویژگی‌های امنیت ملی	۱۵
بند اول: مفهوم امنیت ملی:	۱۵
بند دوم: ویژگی‌های امنیت	۱۸
الف) نسبی بودن امنیت	۱۸
ب) ذهنی بودن امنیت	۱۸
ج) جامع بودن امنیت	۱۹
گفتار دوم: مفهوم، ویژگی‌ها، جرائم سایبری و بازشناسی آن از مفاهیم مشابه	۱۹
بند اول: تعریف جرائم سایبری	۲۰
الف) رایانه موضوع جرم:	۲۰
ب) رایانه واسطه جرم:	۲۰
ج) جرائم محض رایانه‌ای:	۲۰
بند دوم: بازشناسی جرائم سایبری از مفاهیم مشابه	۲۱
الف) جرائم رایانه‌ای و جرائم سایبری	۲۱
ب: جرائم سایبری و فناوری اطلاعات	۲۳
ج: جرائم رایانه‌ای و جرائم مالی مدیا (چند رسانه‌ای)	۲۴
مبحث دوم: سیر تاریخی و اقسام نظری جرائم سایبری	۲۵
گفتار اول: تاریخچه و چهارچوب نظری در پیدایش جرائم سایبری	۲۵
بند اول: از منظر بین‌المللی	۲۵
بند دوم: از منظر حقوق ایران	۲۷
گفتار دوم: ویژگی‌های جرائم سایبری:	۲۹
بند اول: بین‌المللی بودن:	۲۹
بند دوم: حجم و وسعت ضرر و خسارات وارده:	۳۰
بند سوم: ناشناخته بودن بزهکار:	۳۱
بند چهارم: پیچیدگی خاص	۳۱
بند پنجم: درونی بودن جرم سایبری	۳۲
بند ششم: تخصصی بودن:	۳۲
بند هفتم: ضعف یا فقدان کنترل اجتماعی	۳۳

- بند هشتم: نحوه‌ی تعقیب و رسیدگی به جرائم سایبری: ۳۳
- گفتار سوم: طبقه‌بندی جرائم سایبری ۳۴
- بند اول: طبقه‌بندی جرائم در حقوق بین‌الملل ۳۵
- الف: طبقه‌بندی شورای اروپا: ۳۵
- ۱- لیست حداقل ۳۵
- ۲- لیست اختیاری ۳۵
- ب) طبقه‌بندی اینترپل ۳۵
- ج) طبقه‌بندی در کنوانسیون جرائم سایبرنتیک ۳۶
- بند دوم: طایفه‌بندی جرائم سایبری در ایران: ۳۶
- ۱- جرائم سایبرنتیک با توصیف سایبری ۳۶
- ۲- جرائم علیه محرمانه‌ها و داده‌ها و سیستم‌ها ۳۷
- ۳- جرائم علیه امنیت و تداومیت داده‌ها و سیستم‌ها ۳۷
- ۴- جرائم مرتبط با محرمانه‌ها ۳۷

فصل دوم بررسی جرم علیه امنیت ملی در فضای سایبری ۳۹

- مبحث اول: جرائم علیه امنیت در قانون مجازات اسلامی ۴۱
- گفتار اول: تبیین جرائم علیه امنیت در قانون مجازات اسلامی ۴۱
- گفتار دوم: مصادیق جرائم علیه امنیت کشور در قانون مجازات اسلامی ۴۳
- مبحث دوم: مصادیقی از جرائم علیه امنیت ملی در فضای سایبری ۴۳
- گفتار اول: جرم جاسوسی سایبری ۴۳
- بند اول: مفهوم جاسوسی سایبری ۴۴
- بند دوم: تفاوت جاسوسی سنتی و جاسوسی سایبری ۴۵
- بند سوم: عناصر حقوقی جاسوسی سایبری ۴۷
- الف - عنصر قانونی جاسوسی سایبری: ۴۷
- ب) عنصر مادی ۴۸
- عنصر مادی جرم مذکور در ماده ۶۴ قانون تجارت الکترونیک، عبارت است از: ۴۸
- ج) عنصر معنوی ۴۸
- گفتار دوم: جعل سایبری ۴۹
- بند اول: مفهوم جعل سایبری ۴۹
- بند دوم: عناصر جرم جعل سایبری: ۵۰
- گفتار سوم: خیانت به کشور ۵۳
- بند اول: تبلیغ علیه نظام ۵۴

الف: مفهوم شناسی تبلیغ علیه نظام	۵۵
ب: عناصر جرم تبلیغ علیه نظام	۵۷
بند دوم: جرم تهدید به بمب‌گذاری	۶۱
الف: مفهوم شناسی جرم تهدید به بمب‌گذاری	۶۱
ب: عناصر جرم تهدید به بمب‌گذاری	۶۲
بند سوم: جرم تحریک نیروهای نظامی به عصیان، فرار و تسلیم	۶۲
بند چهارم: تشکیل یا اداره جمعیت به قصد برهم زدن امنیت یا عضویت در این گروه‌ها	۶۳
بند پنجم: تخریب سائبری به قصد برهم زدن امنیت	۶۸

فصل سوم: پیشگیری از جرائم علیه امنیت ملی در فضای سائبری ۷۱

مبحث اول: مفاهیم و اقسام پیشگیری از بزهکاری	۷۳
گفتار اول: معنای اولی و اصطلاحی پیشگیری از بزهکاری	۷۳
بند اول: مفهوم لغوی پیشگیری	۷۳
بند دوم: مفهوم اصطلاحی پیشگیری از بزهکاری	۷۳
ب: مفهوم مضیق پیشگیری	۷۴
گفتار دوم: اقسام پیشگیری از بزهکاری	۷۵
بند اول: مفهوم و اقسام پیشگیری اجتماعی	۷۶
الف) مفهوم پیشگیری اجتماعی	۷۶
ب) اقسام پیشگیری اجتماعی	۷۷
۱- پیشگیری اجتماعی جامعه مدار	۷۷
۲- پیشگیری اجتماعی رشد مدار	۷۸
مبحث دوم: پیشگیری از جرائم سائبری	۸۰
مبحث سوم: وظایف پلیس در پیشگیری از جرائم سائبری	۸۱
گفتار اول: پیشگیری اجتماعی از جرائم و انحرافات سائبری	۸۱
بند اول: ویژگی‌های بزهکاران و بزه دیدگان سائبری از دیدگاه پیشگیری اجتماعی	۸۱
الف: سرگرمی و تفریح	۸۱
ب: کسب منافع مالی	۸۲
ج) انتقام، اعتقادات یا گرایش‌های مختلف	۸۲
د) انگیزه‌های جنسی	۸۳
بند دوم: راهکارهای پیشگیری اجتماعی جرائم و انحرافات سائبری	۸۴
الف - اقدامات مداخله آمیز والدین	۸۴
ب) آموزش سلامت اینترنت	۸۴

- ج) تدابیر کاربری صحیح ۸۵
- گفتار دوم: پیشگیری وضعی از جرائم سایبری ۸۵
- بند اول: تدابیر محدودکننده یا سلب‌کننده دسترسی: ۸۷
- بند دوم: تدابیر نظارتی ۸۸
- بند سوم: تدابیر صدور مجوز ۸۸
- بند چهارم: ابزارهای ناشناس و رمزگذاری ۸۹
- مبحث سوم: وظایف پلیس در پیشگیری از جرائم سایبری: ۸۹
- گفتار اول: پیشگیری از جرائم سایبری پلیس ایران و پلیس بین‌الملل ۹۰
- گفتار دوم: نقش پلیس در کشف جرائم سایبری ۹۳

مقدمه

انسان اشرف مخلوقات خداوند است که از جانب او به قدرت تفکر آراسته شده است بدین سبب از لحظه خلق نخستین انسان تا عصر حاضر برهه‌ای از تاریخ را نمی‌توان یافت که جوامع بشری از مواهب این نعمت آسمانی برخوردار نبوده باشند و یک شیوه فکری جدید یا یک ابزار فنی جدید ایجاد نشده باشد. در این میان برخی از این نوآوری‌ها؛ تحولات اساسی را در اجتماعات بشری سبب شده است.

گاه متأب جدید فکری بنیان‌های اجتماع را تحت تأثیر قرار داده‌اند و گاه اختراعات مهم، شیوه زندگی انسان‌ها را متحول کرده است. پس از «انقلاب صنعتی»^۱ که با بهره‌گیری از ابزارهای صنعتی پیشرفته در امر تولید کالا؛ تحولات شگرفی در سطح دنیا به دنبال داشت و «عصر صنعتی»^۲ را رقم زد؛ اکنون نوبت «انقلاب اطلاعات»^۳ است که با استفاده از ابزارهای الکترونیکی پیشرفته در امر انتقال اطلاعات؛ تحولات شگرف دیگری را موجب گردید و «عصر اطلاعات»^۴ را رقم زند. مهم‌ترین نمود این عصر ایجاد «جوامع اطلاعاتی جهانی»^۵ در یک دنیای مجازی با همه کارکردهای دنیای واقعی، اما فاقد محدودیت‌های فیزیکی آن است که در لابه‌لای تاروپود «فناوری اطلاعات»^۶ شکل گرفته است.

در این دنیای مجازی یک فرد می‌تواند فارغ از محدودیت‌هایی چون مرزهای ملی، حاکمیت سیاسی، نظارت افراد و مراجع مختلف، زبان، نژاد، جنسیت و ... از هرکجای دنیا و در هر زمان با دیگران ارتباط برقرار کند. دیدگاه‌های خود را منتقل کند و از دیدگاه‌های دیگران مطلع شود برای رفع نیازمندی‌های رسانه خود اقدام کند یا نیازمندی‌های دیگران را مرتفع سازد و بالاخره تمامی فعالیت‌های اجتماعی خود را به انجام برساند. این امر سبب شده است جوامع انسانی در همه ابعاد خود دچار چالش‌های جدیدی شود که چاره‌ای جز پشت سر گذاردن آن‌ها به بهترین وجه باقی

1- indutsraial Reoolaion

2- Industrial Age

3- Information Revoluion

4- Information Age

5- world Information Society

6- I.T Information Technology

نگذاشته است؛ چراکه نمی‌توان جلوی رشد روزافزون قابلیت‌های خیره‌کننده این دنیای مجازی و گرایش افراد جامعه جهانی به استفاده از آن‌ها در جهت تسهیل زندگی را سد نمود.

امروزه ما به‌روشنی خود را مواجه با فضایی می‌یابیم که نیازی به حضور رودررو^۱ و فیزیکی با طرف مقابل نداریم و وجود پاره‌ای از مطلوب‌ها، ارزش‌ها و خواسته‌ها و همچنین حاکمیت پاره‌ای از هنجارها و الزامات را در درون این فضا درک می‌کنیم که عموماً مستقل و بعضاً متفاوت از آنچه در جامعه کلاسیک بیرونی جریان دارد، می‌باشد. بنابراین می‌توانیم بشر امروز را غوطه‌ور در فضایی بدانیم که وصف اصلی آن تبادل اطلاعات است و او را در آستانه ورود به جامعه اطلاعاتی ببینیم و بر این اساس دغدغه‌ها و مطالبات (به‌ویژه دغدغه‌ها و مطلوب‌های امنیتی) را بازبایستی کنیم.

در این میان نیز جرم‌ای مسیری متحول و درعین حال سریع را در عرض پنج دهه اخیر طی کرده است. بدین معنا که از دهه‌ای به دهه دیگر هم نحوه ارتکاب جرم، هم هدف حمله مرتکب جرم و هم اجزای موارد دیگر بعضاً یا کاملاً دگرگون شده است. این مسیر سریع است، زیرا مبدأ و منشأ آن، سرعت سریع را پشت سر می‌گذارد.

از سال ۱۹۵۰ به بعد رایانه و تکنولوژی اطلاعات با سرعت افسارگسیخته‌ای روزبه‌روز جلوتر آمده و به همین سرعت راه خود را طی می‌کند. این سرعت تبعات مختلفی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به دنبال دارد به تبع این پیامدها قواعد و فرم‌های مدنی - جزایی نیز دستخوش تنوع و دگرگونی شده است و چون هنوز سیر حرکت سریع تکنولوژی و اطلاعات و رایانه ادامه دارد، حقوق‌دانان مخصوصاً در زمینه حقوق جزا نتوانسته‌اند به سامان و امنیت موردنظر دست یابند و هر زمان با قاعده‌ای یا تغییر روندی درگیر هستند؛ نمونه‌ای از این عدم سامان‌یافتگی را در اختلافات مندرج در تعریف جرم رایانه‌ای، ماهیت متحول و گوناگون آن و نحوه ارتکاب جرم می‌توان یافت وقتی در اصل پدیده از حیث تعریف و ماهیت اختلاف است، مسلماً در مورد مصادیق و اجزای آن اختلافات تجلی بیشتری خواهد یافت.

جرائم رایانه‌ای اولاً بر ماهیت جرائم ارتكابی ثانیاً بر توصیف جرائم ارتكابی و ثالثاً بر عناصر متشکله این جرائم آثار جالب و مهمی گذارده است. جرم رایانه‌ای ماهیتاً جرائم کلاسیک را با تحول روبرو کرده است. این جرائم دارای ماهیتی تکنیکی یا به عبارت دیگر دارای ماهیت ناشی از پیشرفت تکنولوژی مدرن هستند. همین ماهیت تکنیکی بر تفسیر و برخورد با جرم تأثیر می‌گذارد.

از این تحقیقات مقدماتی در جرائم سایبری همچون تحقیقات در جرائم سنتی دارای یک سلسله قواعد، آثار و دربردارنده برخی حقوق، تکالیف و ارزش است که سایر قواعد و مقررات حقوقی تفسیر می‌شود و البته وصف فرازمانی و فرامکانی بودن این پدیده به مفهوم فراقانونی بودن آن نیست. در جریان تحولات ناشی از عنصر فناوری اطلاعات و ایجاد شیوه‌های جدید برای انجام تحقیقات مقدماتی، روش‌های ارتکاب جرائم نیز در این حوزه متحول شده است. تغییر در روش ارتکاب جرائم، متولیان حوزه قانون‌گذاری را به سمت تجدیدنظر در محدوده‌های تعریف و توصیف جرائم و به عبارتی جرم‌انگاری‌های جدید سوق داده است تا از این طریق و با استفاده از ابزارهای حقوقی و به‌ویژه حقوق کیفری، پاسخ‌های مناسب را برای نقض حقوق و ارزش‌های تحول‌یافته در حوزه سایبری سازماندهی نمایند.

اسناد بین‌المللی و قوانین موضوعه‌ای که در بسیاری از کشورها و در زمینه‌های مرتبط با چگونگی تحقیقات مقدماتی تنظیم شده‌اند، سمگی شاهدهی برای مدعا تلقی می‌شوند. بررسی اسناد و دستورالعمل‌های مختلفی که پارلمان و شورای وزیران اتحادیه اروپا در حوزه جرائم سایبری تدوین کرده است، نشان می‌دهد که امروزه جهت‌گیری سیاست مبانی این نهاد و به تبع آن کشورهای عضو به سمت احصاء موقعیت‌های مسئله آفرین در این حوزه حرکت می‌کند و اولین گزینه‌ای که شورا در پی ترویج آن است، تقویت سازوکارهای فنی است که امکان ظهور و بروز انواع سوءاستفاده‌ها و جرائم سایبری را به کمترین سطح برساند.

۱- قانون‌گذار داخلی نیز با الهام از رویه بین‌المللی در این زمینه و با بهره‌گیری از اسناد و متون فوق‌اولین حرکت جدی خود را با وضع مقررات قانون تجارت الکترونیکی جمهوری اسلامی ایران و تقدیم لایحه رایانه‌ای به مجلس باهدف

روزآمدسازی نظام حقوقی و انطباق آن با شرایط و مقتضیات عصر فناوری اطلاعات تدوین نموده است. از جمله ویژگی‌های لایحه جرایم رایانه‌ای اشاره شده این است که لایحه به لحاظ ساختار با رعایت اصول کنوانسیون‌های بین‌المللی جرایم سایبری تدوین شده است. بررسی ادبیات این مقررات حاکی از تأثیر فراوان متون و اسناد بین‌المللی بر طرز تلقی قانون‌گذار از فضای سایبری و مسائل مرتبط با آن است و آثار یک تقلید تمام‌عیار در سبک قانون‌نویسی و انشاء مطالب به چشم می‌خورد. باین‌حال به نظر می‌رسد وجود چنین قوانینی و لوایحی باوجود ایرادات آشکار و نهانی که دارد بهتر از فقدان آن است و ابتکار قانون‌گذار در خصوص تدوین مقرراتی که مقالات و مباحثات الکترونیکی را که در عنصر فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات ناگزیر از آن هستیم، قابل تقدیر است.^۱

در پژوهش حاضر به بررسی جرایم علیه امنیت عمومی در جرایم سایبری پرداخته‌ایم. با توجه به اینکه، گام‌گیری فناوری اطلاعات و ارتباطاتی نوین چالش‌های حقوقی فراوانی را از حیث چگونگی تأمین امنیت فضای تبادل اطلاعات پیش کشیده است. به دلیل آنکه از یک‌سو ماهیت و سبب فعالیت‌های کاربران در عرصه‌های مختلف این فضا با یکدیگر متفاوت و از سوی دیگر مطلوب‌ها و بایسته‌های امنیتی و همچنین نوع و گستره مخاطرات امنیتی در هر یک از این عرصه‌ها با یکدیگر تفاوت‌هایی دارد. بنابراین شناسایی مؤلفه‌های فضایی تبادل اطلاعات که ممکن است امنیت آن‌ها را در معرض خطر قرار گیرد و همچنین مطابق با در معرض خطر (هدف امنیتی) در هر یک از حوزه‌های فضای تبادل اطلاعات، نه تنها انواع تخلفات؛ راهکارها و ابزارهای حقوقی کشف پیشگیری، سزا دهی ضروری است.^۲

۱- زندی، محمدرضا، تحقیقات مقدماتی در جرایم سایبری، انتشارات جنگل، ۱۳۸۹، ص ۲۸

۲- همان، ص ۲۸